

cji (Wnuk 1989b). Podawany także z zastępujących go w płodozmianie zbiorowisk chwastów upraw okopowych, głównie *Lamio-Veronicetum politae*. Niekiedy pojawia się na siedliskach ruderalnych jako roślina zawleczona.

Morfologia i biologia

Roślina jednoroczna. Łodyga o wysokości 10–75 cm, w górnej części zwykle rozgałęziona. Liście niepodzielone, całobrzegie, obrastające łodygę, jajowate lub okrągławe, siedzące. Baldachy nieduże, z 2–10(20) promieniami, szypuły różnej długości. Baldaszki o szypułkach nierównej długości złożone z 10–12(20) kwiatów. Pokryw brak, pokrywki 3–6 listkowe, o listkach żółto- lub szarozielonych, jajowatych lub lancetowatych, dłuższych od szypulek. Płatki żółte. Owocem jest elipsoidalna lub wydłużona rozłupka o długości 2,5–3 mm. Okres kwitnienia trwa od maja lub czerwca do sierpnia.

Charakterystyka populacji

Liczebność poszczególnych populacji jest bardzo zmienna. W skład wielu z nich wchodziło tylko kilka lub kilkanaście osobników, np. w Podbuczynach. Populacja obejmująca kilkaset osobników obserwowana była w Bogucicach (Kruk, Szymańska 2011a) i w Opolu Groszowicach (S. Nowak, inf. ustna z 2011 r.). Najliczniej przewiercień okrągłolistny rośnie na Garbie Pińczowskim między Skowronnem a Pasturką i na Grząbch Bolmińskich w rezerwacie Milechowy. Występowało tam nawet po kilka tysięcy osobników, a w płatach wykształcających się tam zbiorowisk chwastów gatunek osiągał pokrycie ponad 50% (Piwowarczyk, mat. npbl. z lat 2009–2010).

Zagrożenie i wskazania ochronne

W kraju nie zachowała się zdecydowana większość podawanych wcześniej stanowisk gatunku. Przewiercień

okrągłolistny jako chwast przywiązany do tradycyjnych sposobów uprawy zanika tam, gdzie wprowadza się nowoczesne metody agrotechniczne – stosowanie herbicydów, uprawę nowych, szybko rosnących odmian zbóż, efektywne oczyszczanie materiału siewnego z diaspor chwastów, zaorywanie pól bezpośrednio po żniwach; zagrożenie stanowi także odłogowanie pól i degradacja gleb rędzinowych (Dostatny 2007). Sposobem ochrony jest promowanie tradycyjnej, ekstensywnej gospodarki rolnej na terenach, gdzie gatunek jeszcze występuje. Przykładem takiego działania jest projekt „Niecka Nidziańska – modelowa ostoja agrobioróżnorodności”, którego celem jest m.in. monitoring i reintrodukcja rzadkich gatunków chwastów na pola rolników biorących udział w projekcie. Wskazana jest też uprawa rośliny *ex situ* w ogrodach botanicznych i zabezpieczenie materiału genetycznego w banku nasion.

Beata Węgrzynek

Summary

Bupleurum rotundifolium is an archeophyte and occurs mostly in southern Poland. Currently, the greatest number of locations is in the Nida Basin. In many regions of the country the species presence has not been confirmed for many years. The plant grows in cereal crops on soils that are rich in calcium carbonate, mostly on chalk rendzinas. It is a characteristic species of the association *Caucalido-Scandicetum*. The main threats to *B. rotundifolium* are new agrotechnical methods: the use of herbicides and quickly growing varieties of cereals and effective cleaning of seed material (removal of weed diaspores). To protect the species, it is necessary to practice traditional methods of cereal growing in selected farms. It is also recommended to cultivate the plant *ex situ* in botanical gardens and store its seeds in the gene bank.

Bupleurum tenuissimum L.

Przewiercień cienki

Rodzina: *Apiaceae* (*Umbelliferae*) – selerowate (baldaszkowate)

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: krytycznie zagrożony w Czechach, silnie zagrożony w Niemczech, zagrożony na Słowacji i na Ukrainie.

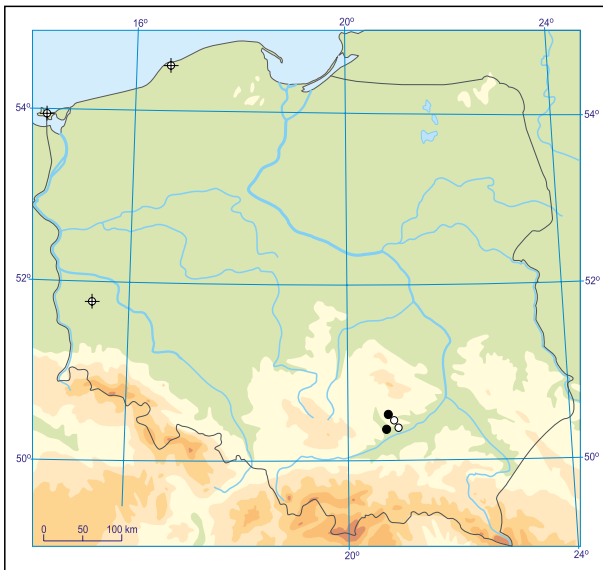
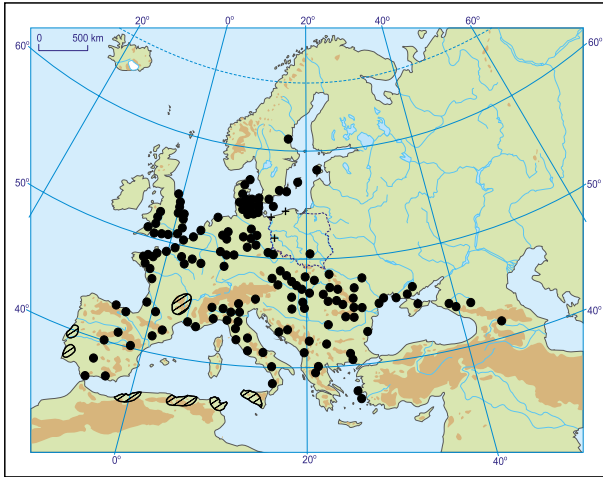
Uwagi taksonomiczne

Gatunek zróżnicowany na dwa podgatunki: typowy *Bupleurum tenuissimum* subsp. *tenuissimum* L., o krótkich

gałązkach drugiego rzędu i nierównych szypułach baldachu, którego zasięg niemal pokrywa się z zasięgiem całego gatunku; oraz *B. tenuissimum* subsp. *gracile* (Bieb.) H. Wolff, o długich gałązkach i szypułkach równej długości, występujący na południu Półwyspu Bałkańskiego i Ukrainy (Tutin 1968b). W Polsce rośnie tylko podgatunek typowy (Koczwara 1960).

Rozmieszczenie geograficzne

Przewiercień cienki należy do elementów geograficznych holarktycznego i śródziemnomorskiego (Zajac, Zajac 2009). Zasięg gatunku jest rozległy, lecz rozproszony; obejmuje południową, zachodnią i centralną Europę w strefie klimatu umiarkowanego suboceanicznego, oraz Kaukaz i zachodnią Azję, sięgając na północ po południowo-wschodnią część Półwyspu Skandynaw-

skiego (Meusel i in. 1965). Występuje w Danii i Szwecji, jest rzadki w Estonii (Ingelög, Andersson, Tjernberg 1993), w północnych Niemczech i w Polsce.

Występowanie w Polsce

Obecnie znane są tylko dwa miejsca występowania przewiercienia cienkiego usytuowane w Niece Nidziańskiej: w Niece Soleckiej wokół słonych źródeł w Owczarach koło Buska (Piech 1934; zielnik POZ, lg. W. Żukowski i K. Latowski w 1977 r.); ostatnio był tam obserwowany w 2009 r. (J. Kruk, mat. npbl.), oraz w Dolinie Nidy w Szczerbakowie koło Wiślicy (Trzcńska-Tacik 2006). Na innych, wcześniej z tego regionu podawanych stanowiskach – Gadawa i Solec-Zdrój (Trzcńska-Tacik 1988) – rośliny mimo poszukiwań nie odnaleziono, zapewne wyginęła pomiędzy 1988 a 2005 r. (Trzcńska-Tacik 2006; R. Olaczek, mat. npbl.). Podany był ponadto z wyspy Uznam (Müller 1904), później niepotwierdzony (Piotrowska 1976). Także dwa dalsze stanowiska: Jarosławiec koło Darłowa w zachodniej części wybrzeża (Müller 1904) oraz okolice Nowogrodu Bobrzańskiego na Dolnym Śląsku (Schube 1904), od dawna nie są potwierdzone

Siedliska i fitocenozy

Halofit obligatoryjny, rośnie na siedliskach słonych lub słonawych, mniej lub bardziej wilgotnych. Unika zbiorowisk w pełni zwartych. W Niece Nidziańskiej jest składnikiem halofilnego, okresowo zalewanego zespołu mannicy odstającej i muchotrzewu solniskowego *Puccinellio-Spergularietum salinae* (Trzcńska-Tacik 1988, 2006).

Morfologia i biologia

Drobna i niepozorna roślina jednoroczna, 5–30(70) cm wysoka, o łodydze wzniesionej lub rozeszlanej, silnie gałęzistej. Liście równowąskie, sinozielone, baldachy złożone z 1–4 skąpokwiatowych baldaszków. Kwitnie późnym latem i w jesieni; zakwita rzadko, jedynie w optymalnych warunkach środowiskowych.

Charakterystyka populacji

Jak wiele roślin jednorocznych, występuje ze zmienną z roku na rok ilościowością. W Szczerbakowie pojawia się co roku w liczbie od 2 do 139 osobników (Trzcńska-Tacik 2006).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Stanowiska *Bupleurum tenuissimum* zanikają w Polsce i sąsiednich krajach wskutek wysychania lub wysładzania się słonych źródeł i wysięków, czego następstwem jest zarastanie siedlisk zwartą pokrywą roślin glikofil-

Fot. 147. *Bupleurum tenuissimum* w rezerwacie Owczary (2009)

nych, ocienienie i wzrost żyzności siedliska. Ekspansję tych roślin można powstrzymać, ale nie ma możliwości podtrzymania wydajności naturalnych słonych źródeł. Metodą utrzymania osobników z polskiej populacji może być tylko uprawa w sztucznie zasolonym siedlisku. Stanowisko przewiercenia cienkiego w Szczerbakowie jest monitorowane.

Romuald Olaczek

Summary

Bupleurum tenuissimum is a very rare and critically endangered plant in Poland. It now occurs only in two sites, in the Nida Basin (S Poland). The species has become extinct at other sites in this region and in the north and west parts of the country. The plant grows in saline soils, in more or less wet habitat and avoids places with dense vegetation. In the Nida Basin it is a component of the periodically inundated halophilous association *Puccinellio-Spergularietum salinae*. In Szczerbaków, the population of *B. tenuissimum* is now very small; the number of individuals varies from 2 to 139. Active protection is necessary to maintain the appropriate humidity and salinity of soils. Mowing of grasslands is also needed to prevent an increase in habitat fertility.

Apium nodiflorum (L.) Lag.

Selery węzłobaldachowe (pęczyna węzłobaldachowa)

Synonim: *Helosciadium nodiflorum* (L.) W. D. J. Koch

Rodzina: *Apiaceae* (*Umbelliferae*) – selerowate (baldaszkowate)

Status

W Polsce gatunek krytycznie zagrożony. W krajach ościennych: zagrożony w Niemczech. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych i światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN.

Uwagi taksonomiczne

W najnowszym opracowaniu rodzaju *Apium* L. s. l. (Ronse i in. 2010), *Apium nodiflorum* zaliczany jest ponownie do rodzaju *Helosciadium* Koch.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek subatlantycko-śródziemnomorski (Casper, Krausch 1981; Horvat i in. 1974). Centrum jego areалу znajduje się w Europie Zachodniej. Ponadto występuje w śródziemnomorskiej części Europy i Afryki oraz w południowo-zachodniej Azji. Poza naturalnym zasięgiem rośnie również w Ameryce Północnej oraz w Chile (Hegi 1975).

